

Motion till riksdagen

1988/89:U557

av Marianne Samuelsson, m.fl. (mp)

Miljösituationen i Polen

Miljösituationen i Polen är alarmerande. Redan 1985 utpekade Sejmen – det polska parlamentet – 27 regioner, innehållande en tredjedel av Polens befolkning, som hotades eller redan drabbats av ekologisk katastrof.

Föroreningarna i luft, vatten och jord är på vissa platser så stora, att byar evakueras och jordbruksproduktion förbjuds. I början av 1988 offentliggjordes, att mer än 4/5 av den polska barrskogen är allvarligt skadad. Mer än hälften av vattnet i Polens floder är så förorenat att det inte är användbart för industriella ändamål. Warszawa är idag den enda huvudstaden i Europa utan reningsverk.

Trots ökade insatser på miljöskyddsområdet i Polen under den senare delen av 80-talet, så fortsätter utsläppen att öka och beräknas göra så en bit in på 90-talet.

En rad faktorer försvårar situationen för Polen:

Ekonomi

Landet har en utlandsskuld som uppgår till nära 40 miljarder dollar. Återbetalningen av räntor och amorteringar slukar en stor del av Polens exportinkomster i västvaluta. Dessa pengar hade i stället behövts för inköp av avancerad reningsteknik.

Tiden

Miljökatastrofen i Polen är akut!

Polen är inte kapabelt att på kort tid mobilisera de enorma resurser som krävs för att åstadkomma en acceptabel förbättring av det allvarliga läget.

Den tekniska nivån

De höga föroreningshalterna från den polska industrin beror inte bara på frånvaro av reningsteknik, utan också på att industrin är föråldrad och utsliten. På många platser i Polen, t.ex. i Katowice och Lodz, finns fabriker från 1800-talet, som fortfarande är i drift. Den föråldrade industrin ger inte bara upphov till utsläpp, utan är dessutom mycket energikrävande.

80 % av all energi som produceras härrör från brun- och stenkol. Förbränningen av kolet ger upphov till stora utsläpp av bl.a. svaveldioxid och koldioxid. De polska koltillgångarna är inte oändliga. Enligt uppgift kan Polen tvingas att upphöra med sin kalexport redan före sekelskiftet.

Polen har än så länge ingen kärnkraft. Men det polska atomenergiprogrammet är mycket omfattande, och inofficiella källor talar om att 12 kärnkraftverk är planerade.

De ovan nämnda faktorerna sätter Polen i ett mycket utsatt läge. För att lösa miljökrisen måste Polen på kort tid

- förbättra ekonomin
- genomföra en omfattande modernisering av industrin
- snabbt utveckla miljövänliga alternativ till kol och kärnkraft.

Till detta kommer tusentals oumbärliga installationer för luftskydd och nya avloppsreningsverk som måste byggas. Det framstår som allt tydligare att endast internationella miljöinsatser kan åstadkomma en förbättring av läget. Från polsk sida har man i flera år värdjat om sådan hjälp, men ännu har man inte fått gehör för denna idé.

Sveriges roll

Som grannland till Polen kan Sverige inte undgå att drabbas av Polens föroreningar. 10–20 % av det svavel som faller ner över Sverige härrör från källor i Polen. Den största enskilda förorenaren av Östersjön är floden Wisla. Det beräknas att Wisla ensam svarar för ca 40 % av de näringsämnen som detta hotade innanhav tar emot.

För att värna om Sveriges natur är det alltså starkt motiverat att verka för miljöförbättrande åtgärder i Polen. Sverige har en lång erfarenhet inom miljövårdsområdet. Vi har utvecklat en hög kompetens inom miljöteknikområdet. Som granne till ett land som hotas av ekologisk katastrof har Sverige ett moraliskt ansvar för att hindra en sådan katastrof. Det är Sveriges skyldighet att ingripa och ställa vår tekniska och yrkesmässiga kompetens till Polens förfogande.

Flera konkreta miljösamarbetsprojekt mellan Sverige och Polen har redan initierats. Städer som Göteborg, Växjö och Båstad har skaffat sig miljövänorter i Polen och utvecklar nu miljösamarbete med Krakow, Poznan, m.fl. Svensk-Polska Miljöföreningen, Sekundkampanjen och Miljöförbundet har tillsammans samlat in pengar för att möjliggöra förbränning av gas istället för kol i den hotade staden Krakow. Ett omfattande kontaktnät mellan svenska och polska miljöorganisationer, universitet, företag och myndigheter har byggts upp av Svensk-Polska Miljöföreningen.

Dessa exempel på mellanfolkligt miljösamarbete visar att det i Sverige finns en hög medvetenhet om Polens miljöproblem och att svenska miljövårdsinsatser i Polen har ett brett stöd.

Polen som mottagare av miljöhjälp

Viljan från de polska myndigheternas sida att på allvar ta itu med miljöproblemen har ökat markant de senaste åren. Den nya regering som bildades hösten 1988 har satt miljön som den tredje viktigaste frågan i sitt handlingsprogram, vilket i klartext betyder att den mångåriga förtigningen och bagatelliseringen av miljöproblemen har upphört.

Under hösten 1988 presenterade det polska miljöministeriet ett nationellt miljövårdsprogram fram till år 2010. Detta dokument visar bl.a. att Polen under 90-talet kommer att avsätta betydligt större resurser än tidigare för miljöinvesteringar, främst inom vatten- och luftvårdsområdet.

Den ekonomiska reform som håller på att genomföras i Polen påverkar i hög grad miljöpolitiken. Ett av de områden där utländska investeringar i Polen (genom t.ex. Joint Venture) skall prioriteras gäller produktion av miljöteknik. Samproduktion mellan polska och utländska företag inom detta område skall bl.a. annat ges särskilt förmånliga skattevillkor. Vi kan med tillfredsställelse se att enskilda organisationer, inte minst inom miljörörelsen, nu tillåts verka i Polen och där utgöra påtryckningsgrupper på politikerna. Det råder ingen tvekan om att den starkaste miljörörelsen i Östeuropa finns i Polen. Ett åttiotial olika föreningar med över en miljon aktiva medlemmar arbetar med miljö- och naturvårdsfrågor. Mest känd i Sverige är Polska Ekologiska Klubben (PKE), som tack vare sin sakkunnighet och oberoende ställning vunnit respekt i alla läger. Det är till stor del PKE:s förtjänst att det idag råder nästan fullständig öppenhet och fri debatt om miljöfrågorna i Polen.

En mängd privata småföretag som sysslar med produktion av reningsteknik och projektering av olika miljövårdsåtaganden har bildats det senaste året. Som exempel kan nämnas att vid den senaste internationella jordbruksmässan i Poznan (oktober 1988) hade mer än en tredjedel av de polska företag som deltog i mässan anknytning till miljövärd.

Miljöinsatser i Wisla-floden – ett sätt att rädda Östersjön

Östersjön har ur flera miljöaspekter skadats allvarligt. Stora arealer inom djupområdena är syrgasfria; höga näringshalter leder till för hög algproduktion; halten giftiga ämnen som klorerade klorväten och andra biocider skadar bl.a. fisk och sälar. Tungmetaller, inte minst kvicksilver, tas upp och anrikas i organismer.

Stora investeringar görs vid de svenska industrierna för att minska utsläppen genom förbättrad rening eller övergång till alternativ teknik.

Ansträngningar kommer att ske från jordbruket och de kommunala reningsverken för att reducera närsaltutflödet. De nödvändiga svenska insatserna har dock en begränsad effekt, då belastningen på Östersjön idag till större delen kommer från de baltiska staterna, Polen och Östtyskland.

Floden Wisla avvattnar ca 60 % av Polens yta och utgör idag den största föroreningsbäraren till Östersjön. Upp till 40 % av det totala näringstillskottet beräknas komma med Wisla, och uppgifter gör gällande att 70–80 % av vissa gifter i Östersjön har samma ursprung. I stora delar är Wisla så hårt förorenad att vattnet ej kan användas ens för industriellt bruk;

att bada är ej tillåtet, och det biologiska livet är svårt stort eller helt utdött. Wislas tillstånd är ett symptom på effekten av en föråldrad industri som drivs utan hänsyn till miljön och på effekten av ett tätbefolkat samhälle utan resurser att bygga avancerade reningsverk.

Polens problem kan inte ses som ett isolerat nationellt problem. Östersjön, som tar emot föroreningarna, angår alla strandstater i lika grad, och då Polens ekonomiska resurser är utomordentligt dåliga, måste lösningar tillföras utifrån. Sådana lösningar måste påbörjas omedelbart.

Initiativ har tagits av en forskargrupp i Sverige till vad som kallas Wisla-projektet. I samarbete med Världsnaturfonden (WWF), en polsk-amerikansk stiftelse för Polens jordbruksutveckling (FDPA) och svensk industri, banker och kreditinstitut har flera ledande forskare inom ekologi arbetat fram en modell för ett inledande arbete med miljöförhållandena i och omkring Wisla.

Första steget i projektet är att tillsammans med polska forskare och miljövärdsinstitut samordna alla tillgängliga ekologiska data kring Wisla och, där så behövs, komplettera dessa data med aktuell uppföljning och med inom Polen nu ej tillgänglig teknik.

Det andra steget i projektet kommer att bli att ett svenskt-polskt ekologisk-tekniskt organ bildas för tillvaratagande av första stegets resultat, som skall ligga till grund för en långsiktig saneringsplan av Wisla.

För att kunna finansiera utförandet är idén den att byta Polens utlandsskuld mot insatser för miljön. Världsnaturfonden får tillgång till statens och bankers fordringar på Polen och omvandlar dessa i polsk valuta för lokal investering i miljöförbättrande åtgärder. FDPA skall ha det övergripande ekonomiska ansvaret inom Polen och Världsnaturfonden vara samarbetspartner utanför.

I projektets förutsättning kan svensk miljöteknik finna en viktig roll på den marknad som nu öppnas. De förbättringar som kommer att inträffa i Östersjön vid minskad påverkan kommer också att ge väsentliga förbättringar i fiskets ekonomi. Inga andra svenska miljövärdsinvesteringar kan ge så stora förbättrande effekter för Sverige som de som läggs ner på problemen kring Wisla.

Det är miljöpartiet de grönas förhoppning att Wisla-projektet skall bli en modell för andra internationella miljöåttaganden i Östeuropa. I Polen föreligger det ett särskilt akut behov av internationella insatser i Katowice-regionen. Detta ekologiska katastrofområde befolkas av fyra miljoner människor. Effekterna av miljöförstörelsen märks genom en sänkt medellivslängd, hög barnadödlighet och hög frekvens av för tidiga födslar.

Flera andra länder i Östeuropa, däribland Tjeckoslovakien, DDR och de baltiska republikerna, brottas med miljöproblem i samma skala som Polen. För att hitta lösningar på de allvarliga miljöproblemen krävs att Sverige och andra länder i Västeuropa omedelbart utarbetar en långsiktig strategi för att tackla dessa problem.

Hemställan

Mot. 1988/89

U557

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om miljösituationen i Polen,
2. att riksdagen anslår 3 000 000 kr för stöd till vattenvårdsåtgärder inom ramen för Wisla-projektets inledande fas,
3. att riksdagen beslutar att effektuera Polens hela skuld till Sverige i enlighet med motionen,
4. att riksdagen anslår 7 000 000 kr till svensk konsulthjälp för överföring av kunskaper i miljöteknik till Polen,
5. att riksdagen med hänsyn till åtagandena under yrkandena 2 och 4 utökar anslaget B16 på huvudtitel 14 till 10 000 000 kronor,
6. att riksdagen begär att regeringen förordnar en svensk miljöattaché i Polen,
7. att riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag till stöd till företag, institutioner och föreningar som planerar samarbete med Polen för utvecklande av förnyelsebara energikällor och energisparåtgärder,
8. att riksdagen begär att regeringen undersöker möjligheterna för bättre villkor för svensk miljöteknikexport till Polen,
9. att riksdagen begär att regeringen utreder möjligheten till en internationell hjälpinsats till Katowice-regionen samt till omedelbart stöd till svenska miljöinvesteringar i denna region,
10. att riksdagen begär att regeringen utarbetar ett förslag till hur miljösamarbete mellan Sverige och Östeuropa skall utvecklas på lång sikt och vilka möjligheter Sverige har att samordna dessa planer med andra västeuropeiska länder.

Stockholm den 25 januari 1989

Marianne Samuelsson (mp)

Per Gahrton (mp)

Åsa Domeij (mp)

Birger Schlaug (mp)